

ОЛІЙНИК О.В., кандидат юридичних наук
(Інститут законодавства
Верховної Ради України)

УДК 342.9

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано нормативно-правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура, національна безпека.

В статье проанализированы нормативно-правовые аспекты обеспечения информационной безопасности как составляющей национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационное пространство, информационные ресурсы, информационная инфраструктура, национальная безопасность.

The article analyzes the institutional and legal aspects of information security as a component of the national security of Ukraine.

Keywords: information security, information space, information resources, information infrastructure, national security.

Забезпечення інформаційної безпеки України, безпеки її національних інтересів в інформаційній сфері передбачає пріоритетний розвиток системи нормативно-правового регулювання відносин у цій сфері протидії загрозам цих інтересів та впорядкування відповідного правотворчого процесу.

Це зумовлено, по-перше, тим, що в умовах побудови правової держави та громадянського суспільства діяльність органів державної влади, які несуть основну відповідальність за національну безпеку, повинна регулюватися визначеними правовими нормами, які забезпечують конституційні права та свободи громадян. Правотворчість у цій сфері спрямована на нормативне закріплення цілей протидії загрозам національної безпеки України, засобів та методів їх досягнення, забезпечення погоджувальної політики органів влади. По-друге, інтеграція України в міжнародне співтовариство суттєво поширює можливість закріплення інформаційної безпеки держави за рахунок участі в розвитку норм міжнародного права, створення міжнародної системи забезпечення безпеки інформаційної сфери як світу в цілому, так і кожної окремої держави. По-третє, реалізація гарантій прав та свобод громадян, захисту національних інтересів України передбачає суттєве посилення ролі держави в регулюванні відповідних суспільних відносин, присутність відкритої та зрозумілої державної політики у цій сфері.

У зв'язку з цим останнім часом органи державної влади та науковці приділяють значну увагу обговоренню проблем удосконалення правового забезпечення інформаційної безпеки України. Дане правове забезпечення створюється сукупністю системи правового регулювання забезпечення інформаційної безпеки та процесу формування цієї системи.

Система правового регулювання інформаційної безпеки, у свою чергу, включає масив правових норм, які регулюють відносини в даній сфері, правовідносини, що виникають на основі застосування правових норм, та відповідні правозастосовчі акти.

Правові норми складають базу забезпечення інформаційної безпеки і визначають ефективність діяльності держави, суспільства та окремих громадян із захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. У склад цієї бази включаються і норми міжнародних договорів України, закони України, акти Президента України, постанови уряду, нормативні акти органів державної влади, які регулюють відносини у даній сфері [1, с. 1-2].

Необхідність правового забезпечення курсу на демократичні перетворення в суспільстві і державі визначає реформування всієї правової системи України і насамперед її законодавства, оскільки чинне законодавство України має суттєві недоліки.

Перед Україною постала необхідність прийняття чималої низки нормативно-правових актів, що відповідають європейським стандартам. Як зазначає Ю. Максименко у своїй дисертації,

аналіз стану нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України здійснюється за трьома факторами. Інформаційну безпеку України становлять три структурні елементи:

1. Інформаційна безпека у сфері прав і свобод людини та громадянина.
2. Інформаційно-психологічна безпека.
3. Інформаційно-технічна безпека.

Враховуючи різноманітність нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки України, вважаємо за необхідне проаналізувати концептуальні з них [2, с. 117].

Під *нормативно-правовим регулюванням інформаційної безпеки України* розуміється форма владного правового впливу на суспільні інформаційні відносини, що здійснюється державою з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [2, с. 118].

На сьогодні одним із важливих напрямів стратегії адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України є аналіз та удосконалення нормативно-правового регулювання в цій сфері.

Так, нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки у сфері прав та свобод здійснюється Конституцією України і такими базовими законами України: «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про поштовий зв'язок» та ін.

Вказані нормативно-правові акти регулюють питання забезпечення інформаційної безпеки, питання захисту інформації, охорони державної таємниці, забезпечення захисту конфіденційної інформації, інформаційних ресурсів, спрямовані на реалізацію положень Доктрини безпеки особистості, держави і суспільства та ін.

Чітко простежується кількісний пріоритет нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання інформаційно-технічної безпеки щодо інформаційно-психологічної та інформаційної безпеки у сфері прав та свобод, що пов'язано, на нашу думку, з інтенсивним розвитком інформаційних технологій, а отже, з необхідністю оперативного реагування щодо зміни певних стандартів у цій сфері.

Особливим недоліком нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України є розпорошення його у численних нормативно-правових актах різної юридичної сили. Причому важливі проблеми нормативно закріплюються підзаконними нормативно-правовими актами.

Не менш важливою проблемою для ефективного забезпечення інформаційної безпеки України є неузгодженість нормативно-правових актів як між собою, так і з чинною Конституцією.

Характерною рисою національного інформаційного законодавства є декларативність значного масиву норм без указівок на шляхи їх реалізації, внаслідок чого спостерігається низький рівень правореалізації норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Крім того, наявність численних бланкетних чи відсильних норм права, багатьох абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення чи чіткого визначення, а також відсутність закріплення фундаментальних, базових дефініцій (наприклад, інформаційна безпека) є джерелами загроз інформаційній безпеці України.

Аналіз нормативно-правових актів у сфері забезпечення інформаційної безпеки України дозволяє дійти висновку про необхідність удосконалення інформаційного законодавства.

В.А. Ліпкан зазначає, що інформаційна безпека України є органічною складовою національної, відтак її розгляд є необхідним для формування базових знань та уявлень про національну безпеку. Нормальна життєдіяльність суспільства визначається рівнем розвитку, якістю функціонування і безпекою інформаційного середовища, а також рівнем і станом нормативно-правового забезпечення даних процесів. Інформаційне законодавство спрямоване на закріплення державної інформаційної політики, яка передбачає забезпечення гарантованого рівня національної безпеки в інформаційній сфері, нормального розвитку інформаційних технологій і засобів захисту інформації, виключення монополізму в даній області, запобігання розроблення інформаційно-деструктивних технологій впливу на антропогенну популяцію, захист авторських і суміжних прав тощо [3, с. 194].

Інформаційна безпека є складовим компонентом загальної проблеми інформаційного забезпечення людини, держави і суспільства. Вона орієнтована на захист значимих суб'єктів інформаційних ресурсів, законних інтересів. Зміст поняття «інформаційна безпека» розкриваєть-

ся у практичній діяльності, наукових дослідженнях, а також нормативно-правових документах [3, с. 198].

Проблема забезпечення національних інтересів і національної безпеки в інформаційній сфері поки перебуває на стадії розроблення. Інформаційна безпека забезпечується проведенням єдиної державної політики національної безпеки в інформаційній сфері, системою заходів економічного, політичного й організаційного характеру, адекватних загрозам та небезпекам національних інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері.

Для створення і підтримання належного рівня національної безпеки в інформаційній сфері розробляється система правових норм, що регулюють відносини в інформаційній сфері, визначаються основні напрями діяльності органів державного управління, формуються або перетворюються органи та сили забезпечення інформаційної безпеки і механізм контролю та нагляду за їх діяльністю.

Суттєвим, на нашу думку, є висловлювання В.А. Ліпкана, який зазначає, що функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки не обмежується лише великим масивом нормативно-правових актів. Не можна констатувати остаточне створення основних елементів системи забезпечення інформаційної безпеки. Це й несформованість системи забезпечення національної безпеки, і невизначеність політики національної, а отже, і інформаційної. Врешті-решт, недосконалість нормативно-правового регулювання даних процесів негативно впливає і на державне управління у даній сфері [3, с. 220-221].

В Україні законодавча база у сфері забезпечення інформаційної безпеки залишається недосконалою.

11 січня 2011 р. постановою Верховної Ради України прийнято за основу проект Закону України «Про Концепцію державної інформаційної політики України», поданий Кабінетом Міністрів України (реєстр. № 7251) [4].

У преамбулі цього акта записано: «Ця Концепція визначає мету, принципи, пріоритетні завдання та основні напрями діяльності держави з розвитку інформаційної сфери, що включає систему виробництва, використання ресурсів і регулювання суспільних відносин, пов'язаних з одержанням, використанням, поширенням та зберіганням інформації». Це лише окремий напрям державної інформаційної політики, який розробники документа розглядають у відриві від завдань інформаційного забезпечення життєдіяльності особи, суспільства, держави, державної внутрішньої і зовнішньої політики.

Концептуальні основи державної політики інформаційної безпеки в цілому і безпеки інформації та сфері її обігу, в тому числі у процесі розширення міждержавного співробітництва, розроблені з урахуванням методології, яка включає такі вихідні положення.

1. Інформаційна безпека та її складові розглядаються крізь призму функціонального підходу в якості об'єкта управління. Існуючі концепції щодо видів безпеки, в тому числі в інформаційній сфері, отримали певне нормативно-правове закріплення у межах парадигми «безпека є захистом від загроз». Ця парадигма знайшла відображення у Концепції (основах державної політики) національної безпеки України, схваленої Верховною Радою України у січні 1997 р. [5], та у Законі України «Про основи національної безпеки України», прийнятому у липні 2003 р. [6].

Сьогодні очевидно, що без змін парадигми концепції щодо видів безпеки і без впровадження функціонального підходу забезпечення інформаційної безпеки є проблематичним. Моделювання загроз національній безпеці в інформаційній сфері та розробку заходів захисту здійснюють окремі державні органи. Інформаційні складові містять усі напрями забезпечення національної безпеки, тобто інформаційна безпека – це справа усіх міністерств, відомств та інших суб'єктів України. Тільки у межах функціонального підходу можливо в інтересах інформаційної безпеки задіяти існуючий інтелектуальний, організаційний, матеріально-технічний потенціал, забезпечити взаємодію міністерств і відомств, координацію їх діяльності. Головне полягає у тому, що функціональний підхід дозволяє оцінювати і прогнозувати стан системи управління та ефективність управлінських дій щодо попередження або нейтралізації загроз національним інтересам.

Необхідність зміни парадигми концепції інформаційної безпеки впливає й із правової норми Основного Закону України, відповідно до якої інформаційна безпека віднесена до найважливішої функції держави, справи всього українського народу.

2. Захист інформаційних ресурсів України у процесі розширення міждержавного співробітництва розглядається як частина (підсистема) загальної системи захисту інформації та важлива складова інформаційної безпеки.

Змістовну сутність інформаційної безпеки у спрощеному вигляді можна викласти як комплекс превентивних дій, спрямованих на забезпечення права на інформацію і свободи інформаційної діяльності, на захист інформації і права власності на інформацію, на захист від інформації та від інформаційних впливів. Методологія формування системи забезпечення інформаційної безпеки та практичне вирішення цих проблем свідчать про те, що ефективність будь-якої підсистеми безпосередньо залежатиме від ефективного функціонування системи, в яку ця підсистема вбудована. Іншими словами, основою для удосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки у процесі розширення міждержавного співробітництва має бути ефективно діюча загальна система забезпечення інформаційної безпеки як важлива складова національної безпеки України.

3. Інформація, інформаційна сфера розглядаються в якості системоутворюючих факторів усіх сфер життя і діяльності соціальної системи, а інформаційна безпека – як все більш впливовий фактор на стан політичної, економічної, соціальної, оборонної, власне інформаційної сфер та інших складових національної безпеки.

Слід зазначити, що вимоги інформаційної безпеки повинні органічно включатися у всі рівні законодавства, в тому числі і в конституційне законодавство, основні загальні закони, закони щодо організації державної системи управління, спеціальні закони, відомчі правові акти тощо. Наведемо таку структуру правових актів, орієнтованих на забезпечення інформаційної безпеки держави [7, с. 36-37].

Перший блок – конституційне законодавство. Норми, що стосуються питань інформатизації, інформаційної безпеки тощо, входять у нього як складові елементи.

Другий блок – загальні закони, кодекси (про власність, про надра, про права громадян, про громадянство, про податки, про антимонопольну діяльність тощо), які включають норми з питань інформаційної безпеки.

Третій блок – закони про організацію управління, що стосуються окремих структур господарства, економіки, системи державних органів та визначаючих їх статус. Вони включають окремі норми по забезпеченню інформаційної безпеки. Поряд із загальними питаннями інформаційного забезпечення та інформаційної безпеки конкретного органу ці норми повинні встановлювати його обов'язки по формуванню, актуалізації інформаційної безпеки, що представляє загальнодержавний інтерес.

Четвертий блок – спеціальні закони, які регламентують конкретні сфери відносин, галузі господарства, процеси. До них входить і Закон України «Про інформацію» та інші. Саме склад і зміст цього блоку законів і створює спеціальне законодавство як основу правового забезпечення інформаційної безпеки.

П'ятий блок – підзаконні нормативні акти із забезпечення інформаційної безпеки.

Шостий блок – законодавство України, що містить норми про відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки.

На наш погляд, правову основу забезпечення інформаційної безпеки України мають складати Конституція України, Концепція інформаційної безпеки України, закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також підзаконні нормативно-правові акти, видані на їх виконання.

Слід зауважити, що ця сфера суспільних відносин регулюється більш ніж 30 Законами.

До третього блоку нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки необхідно віднести:

- загальнодержавні, міжвідомчі напрями державної політики інформаційної безпеки, що реалізуються суб'єктами у сферах їх відання;
- захист прав, свобод і законних інтересів особи, суспільства, держави;
- забезпечення інформаційного суверенітету;
- формування державної інформаційної політики та підвищення її ролі в забезпеченні інформаційної політики;
- забезпечення безпеки функціонування всіх елементів національного інформаційного

простору та його інтегрування у світовий інформаційний простір;

- створення єдиної системи охорони та технічного захисту інформації обмеженого доступу, що підлягає охороні з боку держави;
- забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем, мереж зв'язку та використання Інтернету;
- захист національних інтересів у процесі міжнародного співробітництва;
- прогнозування: ризиків державної внутрішньої і зовнішньої політики, соціально-економічного розвитку, державного будівництва; потенційних і реальних інформаційних загроз, викликів і небезпек;
- адекватне реагування на негативні інформаційні безпекогенні чинники, виявлення, попередження і нейтралізація джерел внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз;
- участь у двосторонніх і багатосторонніх системах забезпечення міжнародної інформаційної безпеки;
- забезпечення загальнодержавного керівництва, координації і контролю у сфері реалізації державної політики з питань інформаційної безпеки та оцінки її результативності.

Спеціальне законодавство у сфері безпеки інформаційної діяльності (інформаційної безпеки) може бути представлено сукупністю законів. В їх складі особливе місце належить базовому Закону «Про інформацію», який закладає основу правового визначення всіх найважливіших компонентів інформаційної діяльності:

– цей закон закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності.

– спеціальні закони «Про інформацію», «Про інформаційну безпеку», Концепція інформаційної безпеки України, закони, які забезпечують інформаційну безпеку в конкретних сферах життєдіяльності особи, суспільства, держави за напрямками державної політики забезпечення інформаційної безпеки: політичній, економічній, оборонній, державної безпеки і правопорядку, соціально-гуманітарній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній.

– підзаконні нормативні акти, які регулюють правовідносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки, що стосуються взаємодії органів державної влади, координації діяльності з цих питань тощо.

– створення системи наукового, матеріально-технічного, фінансового і кадрового забезпечення інформаційної безпеки.

– здійснення контролю і нагляду за виконанням чинного законодавства з питань забезпечення інформаційної безпеки. Встановлення адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за порушення чинного законодавства про інформаційну безпеку.

Слід також зауважити, що Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає дев'ять сфер національної безпеки: зовнішньополітичну, державну безпеку, економічну, соціальну та гуманітарну, воєнну та сферу безпеки державного кордону України, внутрішньополітичну, екологічну, науково-технологічну та інформаційну. Отже, інформаційна безпека є складовою національної безпеки. У законі досить системно формулюються основні функції, які має виконувати система забезпечення національної безпеки в усіх зазначених сферах. Їх конкретизація (з урахуванням особливостей інформаційної сфери) дає можливість визначити основні функції системи забезпечення інформаційної безпеки України. Але при загальному зростанні кількості законів, що приймаються, поки що залишається багато таких сфер життя суспільства і громадян, які ще не врегульовані на законодавчому рівні, що дає простір відомчій правотворчості. Національний банк, Державна податкова адміністрація, Державна митна служба, Фонд держмайна, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади буквально «наплоджують» нормативні правові акти, до яких самі ж з не меншою швидкістю вносять зміни та доповнення.

Недостатність правового врегулювання правової бази щодо інформаційних правовідносин значно ускладнює настання якісних змін у цій сфері суспільних відносин. На сьогодні у зв'язку з відсутністю взаємопов'язаних, чітко розроблених заходів та теоретичних розробок із забезпечення інформаційної безпеки держави маємо цілу низку перешкод на шляху повноцінної реалізації державою свого обов'язку щодо забезпечення інформаційної безпеки, яка, у свою чергу, є невід'ємною частиною національної безпеки. Лише реалізація науково обгрунтованої

державної інформаційної політики може створити ефективну систему протидії правопорушенням у цій сфері.

Постала нагальна потреба в розробленні єдиного комплексного системоутворюючого законодавчого акта, який би забезпечив:

- створення єдиної стратегії реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки;
- розроблення організаційно-правових механізмів забезпечення інформаційної безпеки;
- визначення правового статусу суб'єктів інформаційних відносин, встановлення їх відповідальності за дотримання національного законодавства у цій сфері;
- створення системи підготовки кадрів, які використовуються в галузі забезпечення інформаційної безпеки [8, с. 46].

Список використаної літератури:

1. Стрельцов А.А. Обеспечение информационной безопасности России. Теоретические и методологические основы / Под ред. В.А. Садовниченко и В.П. Шерстюка. – М., 2002.
2. Максименко Ю.Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007.
3. Ліпкан В.А. Національна безпека України: Навч. посіб. – 2-ге вид. – К., 2009.
4. Про прийняття за основу проекту Закону України «Про Концепцію державної інформаційної політики»: Постанова Верховної Ради України від 11.01.2011 № 2897-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України: Схвалено постановою Верховної Ради України від 16.01.1997 // Урядовий кур'єр. – 1997. – 06 лют.
6. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-208817.html>.
7. Ярочкин В.И. Информационная безопасность: Учеб. пособие для студ. непрофильных вузов. – М., 2000.
8. Новицька Н.Б. Правове забезпечення інформаційної безпеки // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2009. – № 1. – С. 44-47.

Надійшла до редакції 07.05.2012

СТРЕЛЬЧЕНКО О.Г.,

кандидат юридичних наук

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 342.95

СПЕЦИФІКА ПРОСТУПКУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДЕЛІКТУ

Визначено, що будь-який адміністративний делікт має велику кількість фактичних ознак. У своїй сукупності весь перелік фактичних ознак становить собою юридичний склад.

Ключові слова: адміністративний делікт, адміністративний проступок, загально-правові ознаки, дія чи бездіяльність, суспільна шкідливість, протиправність, винуватість, адміністративна караність, суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона.

Определяется, что любой административный деликт имеет большое количество фактических признаков. В своей совокупности весь перечень фактических признаков представляет собой юридический состав.

Ключевые слова: административный деликт, административный проступок, обще-правовые признаки, действие или бездействие, общественная вредность, противоправность, виновность, административная наказуемость, субъект, объект, субъективная сторона, объективная сторона.

This article provides that any administrative offense has plenty of factual evidence. Taken together, the whole list of actual attributes of a legal structure.

Keywords: administrative tort, administrative misconduct, general legal features, action or inaction, social harmfulness, wrongfulness, guilt, administrative instruction, subject, object, subjective side, the objective side.

